

POVEDKE Z LOŠKEGA POGORJA

Pričujoče ljudske povedke sem zapisal kot dijak v letih 1940—1951 v svojem domačem kraju, v vaseh na južnem pobočju Škofjeloškega pogorja od Lubnika do Blegoša. Te vasi so v razmeroma visoki, a sončni in ugodni legi za živinorejo, pridelovanje krompirja, žit (ječmena, rži, ovsa, ajde in prosa), stročnic (boba, graha in fižola) in nekoč tudi lanu, dokler je živelo domače platnarstvo.

Vsa izročila so v prvotnem zapisu v poljanskem narečju in kot take sem jih tudi pripravil za seminar pri prof. dr. Franu Ramovšu leta 1952. Iz njih sem izluščil nekatere dialektološke značilnosti severnega poljanskega narečja. Naloga je bila istega leta nagrajena s študentsko Prešernovo nagrado in v prvotni obliki objavljena v TRADITIONES 4, 1975, str. 175—196 pod naslovom Pripovedno izročilo v severnem poljanskem narečju. Marija Stanonik pa je članku dodala opombe z navedbo vseh objavljenih in neobjavljenih enačic, kolikor jih je mogla ugotoviti po kartoteki slovenskih povedk v Inštitutu za slovensko narodopisje.

Mislím, da so povedke zanimive tudi za širši krog bralcev, saj so izraz bujne ljudske domišljije, v njih pa se zrcali tudi način življenja v preteklosti, ki je danes tako spremenjen. V knjižni jezik sem jih prenesel tako, da sem ohranil prvotni slog in manj znane lepe stare besede, na koncu pa dodal razlago teh besed.

Ajdovska deklica

1. Ajdovska deklica je z eno nogo stala na Jelovici (planota na pobočju Blegoša), z drugo pa na Gori (vrh Malenskega vrha), v Karlovcu je pa štrene prala. Poleti je kdaj nabrala koscev v predpasnik in jih nesla domov pokazat, češ da je tiste črve pobrala, ki so travo kvarili po tleh.

(Ana Zupanc, vulgo Bajtarca, Četena Ravan)

Bela kača

2. V Mladem vrhu pod Jaško skalo je živela strašanska bela kača. Debela je bila kot hlod pa govorila je. Po vaseh okoli je žrla drobnico: ovce, koze, teleta, le junca ni mogla odvreči. Ko so ljudje sprevideli, da bodo kmalu ob drobno živino, so se spravili skupaj in naredili na Goveji ravni strašansko grmado. Poklicali so človeka, ki je znal lezerčno preganjati. Pa je s sekiro stopil h grmadi in zabrlizgal.

»Zdaj pa le pridi, da se bomo zmenili!«

Grmado so že prižgali. Takrat pa ta bela rine izpod Jaške skale, da se je skala čez pol preklala, kar se še danes pozna. Gnala se je skozi grmovje, da so se kar smreke krivile. Pred grmado je spregovorila:

»Ti boš mene končal?! Jaz pomnim tukaj trikrat prod, trikrat njivo, trikrat gmajno!«

Vrgla se je mimo njega, ga oplazila z repom, da je sfrčal v ogenj, potem pa drvela tja dol proti Luši in naprej v Hrastnik. Tam je še nekaj časa šarila, potem pa šla bogve kam.

(Vinko Ažbe, v. Gribovškov, Zapreval)

Brezno

3. Za Črno mlako v Blegošu je veliko brezno. Videti je kot lijak, zmerom je polno kavk notri. Pravijo, da je nekoč par volov, v jarem vezanih, padlo noter. Potem je prinesla voda v Črni mlaki na dan spet igo, roge od volov in jermenje, še zmerom okrog rogov navito.

(Valentin Rupar, v. Tinač, Gor. Žetina)

Čaranje

4. Kopišarica na Križah je bila v črne bukve zapisana. Ko je vpinj naredila, je pinovec nazaj v pinjo vlila in koj drugič spet novo štruco masla naredila. Imela je eno samo kravo, vpinj je pa vsak teden delala. Ljudem se je sila čudno zdelo: pri Mežnarju dve kravi, pri Mešiču še več — pa skoraj nič mleka. Nekoč sredi noči so pa slišali, kako je govorila:

»Od vsake hiše ena kapljica! Od vsake hiše...«

Pokukali so skozi okno in videli, da je čez štango pod stropom vrgla vrv, jo molzla in res je teklo mleko v podstavljeni žehtar. Na ta način je omolzla tuje krave.

Da je mogla vpinj narediti, je imela nek papir; ta papir je skrbno hranila. Nekoč je delala vpinj, ko je imela pri hiši čevljarja. Ko je naredila maslo, je šla ven, papir pa je pozabila spraviti. Čevljar je papir ukradel in poskusil sam delati vpinj na ta način. Kakor se pa loti, pride možic z rdečo kapico in črnimi bukvami pa pravi:

»Se boš pa moral v tele bukvice zapisati, če boš hotel na to vižo vpinj delati!«

Čevljar pa popade pinjo pa pisker pa papir in trešči vse tja v možica:

»Piš se v rit, ti in pa tvoje bukvice!«

(Žehcula, Malenski Vrh)

5. Neki golcar na Jelovici je vsako opoldne skuhal žgance kot drugi golcarji. Žganci so pa posebno dobri, če je še mleko zraven. Drugi so otepali puste žgance, on pa je sekiro zastavil v parobek, podstavil skledo in molzel toporišče. Dejal je, da neko kravo molze na planini — pa res mu je teklo mleko v podstavljeni skledo. Dejal je, da lahko vsako kravo pomolze, samo tiste ne, ki so ji dali še kot junici šipkove jagode na veliki četrtek zjutraj. Te jagode so pa morale biti med šmarnimi mašami nabrane in na cvetno nedeljo žegnane.

(Žehcula, Malenski Vrh)

Čas je prišel, človeka pa ni!

6. Nekoč je živel fant, ki je vselej pokleknil, kadar je poldne zvonilo, pa molil. Nekoč se pa primeri, da je prihajal ravno pred nek most, ko je poldne zazvonilo; fant stopi s konja, poklekne in moli. Naenkrat pa zasliši glas: